

## АРГУМЕНТАЦІЯ І МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОБМЕЖЕНЬ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

*О.В. Ружинскас, В.В. Подунай*

*Анотація.* В роботі досліджено основну аргументацію обмежень міжнародної торгівлі та інструменти їх встановлення. Наведені та проаналізовані конкретні історичні приклади. Виявлено, що обмеження мають штучну природу, заважають дії економічних законів та ведуть до негативних наслідків у розвитку світової економіки.

*Ключові слова:* міжнародна торгівля, протекціонізм, обмеження, лібералізм.

Вступ. Сучасний світ являє собою великий ринок, суб'єктами якого виступають окремі національні економіки. Кожна економіка має свій попит та свою пропозицію на різні товари, послуги, ресурси і т.д. Виходячи із стандартної економічної моделі вільного ринку, пропозиція була би здатна повністю задовольнити попит. Об'єкти торгівлі могли би вільно пересуватися світом лише туди, де вони потрібні і лише звідти, де їх є достатня кількість. Адже у цій ринковій моделі немає штучних обмежень, а рух товарів та послуг регулюється лише одним показником: вигодою від угоди. Будь-який обмін був би виключно добровільним і не мав би політичного підґрунтя.

Актуальність обраної теми роботи зумовлюється збільшення обмежень міжнародної торгівлі, що в умовах глобалізації та ринкових відносин світового масштабу має значний вплив на економічний розвиток абсолютно всіх країн.

Головна мета роботи – дослідити природу і методи реалізації обмежень міжнародної торгівлі та зробити висновки щодо їх впливу на розвиток сучасних економік. Для досягнення мети було поставлено низку задач: проаналізувати сутність виникнення, розвитку та трансформації обмежень; аргументи, які використовуються для їх встановлення; інструменти, якими встановлюють бар'єри у міжнародному обміні товарами, послугами та інформацією.

Вивчення теоретичних засад міжнародної торгівлі в аспекті, що розглядається у роботі, займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-економісти: М. Фрідман, Д. Лук'яненко, С.Пахомов, В. Белошапка, А. Філіпенко, Дж. Кейнс, А. Поручник та інші.

Одну з найвідоміших пропозицій щодо лібералізації міжнародної торгівлі зробив Мілтон Фрідман у своїх працях «Капіталізм і свобода» та «Свобода обирати». Він стверджував, що абсолютно всі пом'якшення режиму торгівлі і зняття абсолютно всіх бар'єрів будуть вигідно впливати на кожного суб'єкта, який залучений у цей обмін. Мається на увазі, що навіть одностороння відмова від обмежень буде мати позитивні наслідки [5].

Проте відомо, що наведена вище модель слабшає із збільшенням масштабів, на яких вона здійснюється: обмін найбільш добровільний між двома підприємцями, відносно добровільний на макрорівні (залежно від держави) та сильно регламентований на світовому рівні. Також відомо, що з розвитком людства відбувалась і лібералізація торгівлі, як складової явища «обмін». Наприклад, при рабовласницькому ладі певні групи людей взагалі не мали свободи щось обирати, при феодальному – деякі свободи вже здійснювались, а у сучасному суспільстві свобода стала звичним кожному явищем.

Більшість сучасних обмежень міжнародної торгівлі мають лише штучну природу. Розвиток транспорту і комунікації, а також глобалізація людського розуму є ідеальним підґрунтям для вільної торгівлі. Причини обмежень можуть бути різними: захист національних виробників, політичний вплив на країни, вплив на розвиток країн чи галузей та інші. Щоб зробити висновки про наслідки окремих обмежень, необхідно проаналізувати причини, які їх диктують. Це і є головною метою роботи.

Варто зазначити, що у роботі поняття «обмін» використовується як «торгівля» в більш широкому розумінні, адже торгівля є наслідком процесу обміну. Тому для дослідження глобальних

обмежень торгівлі доречно говорити про «обмін», щоб наглядно виявити їх сутність.

Основна частина

*Історичні передумови обмежень та аргументація їх встановлення*

Основні аргументи, взяті для аналізу у цій роботі: патерналізм держави, направлений на регулювання громадського споживання; потреба у захисті національного виробника; превалювання політичних рішень над економічними втратами; піклування держави про національну безпеку; проблема дефіциту торгівельного балансу. Розглянемо їх на окремих прикладах.

Обмеження обміну супроводжували людство упродовж всієї історії. Навіть за часів традиційно-общинного ладу обмін їжею та засобами праці ретельно регулювався. Ці обмеження мали найпростішу аргументацію та мали важливу особливість: людина того часу була неосвіченою та не могла власно встановлювати пропорції обміну правильно. Тому необхідні були патерналістські дії з боку владної верхівки. Інакше, людство могло б зупинитись у розвитку на нижчому рівні. Більшість сучасних людей вміють з розумом оцінювати власні ресурси і, як наслідок, повинні мати свободу у розпорядженні ними. Висновок: патерналістські дії держави у цій сфері мають негативний вплив у сучасних реаліях.

Регулювання торгівлі у сучасному вигляді з'явилося разом із появою політики протекціонізму. Коли меркантилістична думка панувала у розвинених країнах, вони почали не тільки встановлювати регламентації зовнішньоекономічних зв'язків, але й жорсткий контроль над внутрішніми процесами виробництва і торгівлі. Як приклад, у наслідок такої політики, вівчарство Англії сильно постраждало. Держава занадто сильно регулювала цю галузь з метою запобігання іноземному втручання та крадіжки технологій. Незалежні виробники зрозуміли, що легше і прибутковіше вкладати капітал в інші сфери економіки. Обмеження такого типу аргументують «захистом національного виробника». Вони одні з найпоширеніших у сучасному світі. Висновок: захист національного виробника може спровокувати зміни у структурі економіки, що буде супроводжуватись занепадом окремих галузей.

Великий вплив на сучасну політику в сфері регулювання міжнародної торгівлі мали дії розвинених держав ХХ сторіччя. Як приклад, візьмемо економічні відносини СРСР з Кубою. Радянський Союз навмисно купував кубинський цукор, транспортував його через океан та в обов'язковому порядку виставляв його на свій ринок. Відомо, що в Союзі був профіцит власного цукру вищої якості, ніж кубинський. СРСР мав у розпорядженні величезні ресурси, тому окремо цей прецедент не мав істотного впливу на його економіку загалом. Але окрім цього було ще багато країн соціалістичного табору, з якими держава ступала в неефективний (відповідно і недобровільний з боку населення) обмін, керуючись лише політичними мотивами. Це вже мало великий вплив на певні сфери не тільки економіки, а й державного ладу загалом. Такі обмеження є обмеженнями «за політичними мотивами». На сьогоднішній день вони проявляються у вигляді санкцій, ембарго і інших подібних інструментів. Варто зазначити, що ці методи втручання в процеси обміну завжди мають негативні наслідки в економічних категоріях, але є дійсно ефективними, тому що зазвичай приводять до оголошеного результату. Висновок: є об'єктивні передумови для встановлення таких обмежень, проте це завжди буде супроводжуватись економічними втратами.

Ще одним історичним аргументом для створення обмежень, який зберігається по сьогодні є обов'язок держави піклуватись про національну безпеку. Особливо впливовим цей аргумент став наприкінці ХХ сторіччя, коли весь світ об'єднався єдиною інформаційною мережею і процеси глобалізації охопили майже всі незалежні країни світу. Більш за все цей аргумент стосується військово-промислового комплексу і систем зв'язку та комунікацій. Розглянемо два приклади.

Висока частка російського капіталу у виробництві військової техніки в Україні обернулись вкрай погано для нашої держави. З одного боку, відповіддю може стати рішення заборонити іноземні інвестиції у цю галузь. А з іншого – неможливо знати, звідки може з'явитись військова загроза. Проте сучасно людство звикло до думки, що країни, які сильно переплетені економічними

відносинами, не можуть створювати небезпеку одна до одної. Це суперечить економічним законам та здоровому глузду. Так чи інакше, Україна відчула на собі важливість піклування про національну безпеку. Це залишає відкритим питання, наскільки сильно країна готова пожертвувати економічними вигодами заради цього.

Прикладом країни, яка повністю пожертвувала економічними вигодами заради невтручання інших країн у її справи є Північна Корея. Відомо, що ця країна повністю «захистила» себе та свій народ не лише від фізичного, а й від інформаційного втручання. Там немає доступу до мережі Інтернет, міжнародних систем громадського зв'язку та багато чого іншого. Така політика не може привести країну до економічного розвитку. Висновок: аргумент національної безпеки є вкрай важливим і актуальним, але межі його застосування мають бути чітко вираженими і обґрунтованими саме з економічної точки зору.

З розвитком економічної науки і збільшенням важливості макроекономічних показників, з'явилося питання дефіциту торговельного балансу, однією з відповідей на яке стало введення обмежень міжнародної торгівлі. Панує думка, що його недопущення є настільки важливою проблемою, що для цього необхідно суворо регулювати обмін товарами та послугами між різними країнами. Упродовж останнього сторіччя це мало великий вплив на міжнародні економічні відносини. Але існує думка, що це не є настільки великою проблемою. Наприклад, видатний економіст М.Фрідман стверджував, що збереження вільної торгівлі і добровільного обміну матеріальними благами важливіше, ніж показник торговельного балансу. За його думкою, ринок здатен врегулювати рівновагу міжнародного товарообігу.

Можна розглянути наступну ситуацію щодо цього питання. По-перше, відповідно до економічних законів, жоден суб'єкт не може придбати більше, ніж він може собі дозволити. Навіть, якщо йому надають кредит, він може накласти на себе лише обмежену кількість зобов'язань. Інакше йому не дадуть можливості імпортувати ще більше товарів та послуг, поки він не знайде на них кошти. Іншими словами, збільшення дефіциту торговельного балансу є результатом не економічної природи, а політичних рішень. Наприклад, країни ЄС дають можливість Греції багато імпортувати завдяки міжнародним кредитам [2]. Це створює економічно необґрунтований імпорт, що і є проблемою.

З іншого боку, багато розвинених країн (в тому числі США і Великобританія) мають величезний державний борг та дефіцит торговельного балансу і це не стримує їх розвиток [4]. Політика, яка б була направлена на рішення цієї проблеми залишила б населення без окремих речей, які їм роблять їх життя комфортним. Тому можна зробити висновок, що встановлення обмежень міжнародної торгівлі з метою регулювання сальдо торговельного балансу є неефективним засобом, який може створити певну кількість проблем. Висновок: нема об'єктивних причин встановлювати обмеження міжнародної торгівлі, керуючись лише проблемою дефіциту торговельного балансу.

Таким чином, проаналізувавши наведені аргументи можна прийти до загального висновку, що будь-які обмеження міжнародної торгівлі мають виключно штучну природу. Аргументація може бути виправданою, чи ні в залежності від конкретної ситуації. Проте багато науковців погоджуються з думкою, що максимальна лібералізація міжнародного обміну принесе багато позитивних наслідків як для світової економіки, так і для окремих національних економік, які прийматимуть в цьому участь.

Відомо, що є історичні приклади країн, які мінімізували перепони для міжнародного обміну товарами та послугами. Наприклад, це США на етапі своєї появи, Великобританія у XIX сторіччі та Європейський Союз сьогодні. Ми можемо побачити, що в цих умовах люди могли купувати і продавати щось керуючись лише власним вибором, а не політичними рішеннями чи ідеологічними вигуками. Справді, якщо в різних частинах світу краще або гірше виробляти певні товари, а розвиток транспорту вільно може переміщати їх в будь-яке місце, то торговельні обмеження стають єдиною перешкодою для здійснення добровільного обміну і функціонування вільного ринку.

### *Інструменти встановлення обмежень міжнародної торгівлі*

Якщо виходити від того факту, що обмеження міжнародної торгівлі апіорі використовуються, то важливо проаналізувати механізм їх реалізації. Відомо, що існують тарифні і нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі.

Тариф – це податок, що вводиться державою на товари при перетині останніми державних кордонів. Тариф – це перша історична форма регулювання міжнародної торгівлі. Тарифи формуються на основі різниці між внутрішніми та світовими цінами і використовуються (в теорії) або для збільшення надходжень до державного бюджету, або для зменшення припливу імпортованих товарів, або служать обом цілям [1].

У сучасному світі тарифне регулювання міжнародної торгівлі залишається вкрай поширеним. Проте утворення інтеграційних об'єднань (ЄС, НАФТА та ін.) часто супроводжується багатосторонніми угодами про зниження або зняття певних тарифів. Також варто зазначити, що відкрите встановлення або підняття тарифів може бути негативно сприйняте з боку міжнародної спільноти. Тому країни часто використовують нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі [1].

Під нетарифними протекціоністськими засобами зазвичай розуміються «... всі ті правила регулювання і державної практики, – як підкреслювали експерти ЮНКТАД у спеціальному дослідженні про протекціонізм, – в силу яких встановлюється нерівний режим по відношенню до вітчизняних та іноземних товарів одного й того ж або подібного типу». Нетарифні засоби торгової політики менш прозорі, ніж тарифи, тому їх виявлення і простежування тенденцій розвитку є більш важким [4].

Нетарифні методи втручання держави в міжнародний обмін мають багато інструментів реалізації. Основні інструменти мають економічний або адміністративний характер. Перші з них, подібно до мита, діють через механізм ринку, збільшують ціну на імпортовані товари, а інші – безпосереднім чином обмежують доступ імпортованих товарів на внутрішній ринок. Їх представлено у вигляді схеми на рисунку 1.



Рис. 1. Основні інструменти застосування нетарифних обмежень міжнародної торгівлі

Особливу увагу у сучасній економіці викликають «добровільні обмеження експорту». Це угоди між країною-експортером та країною-імпортером про обмеження обсягів експорту. Ця практика є відносно новим адміністративним протекціоністським засобом, широко використовується країнами

ЄС і США і за суттю є не добровільною, а примусовою, оскільки експортерам, які не погодилися обмежити поставки, загрожують жорсткі протекціоністські санкції в країні імпортера. Ця форма багато в чому схожа з квотуванням, проте в даному випадку функцію контролю за дотриманням обмежень виконує не країна-імпортер, а країна-експортер. Добровільні обмеження експорту частіше властиві менш розвинутим країнам, коли їхні уряди йдуть на подібні заходи або під тиском уряду більш сильної країни-партнера, або в обмін на якісь поступки. Тобто, природа саме цього інструмента обмежень є найбільш штучною і не має у своїй основі економічного підґрунтя [2].

Важливим є те, що країна, яка примушує інших «добровільно» обмежувати експорт своїми політичними рішеннями завдає найбільшої шкоди своєму населенню, адже воно (у більшості випадків) має купівельну спроможність, бажання і, відповідно, попит на цю іноземну продукцію. Влада вирішує за них що їм купувати і в якій кількості. Наприклад, коли Японія під тиском обмежила експорт автомобілів в США, американці втратили змогу їздити на легших і економічніших машинах. А це є неприпустимим явищем для суспільства, для якого свобода вибору є найважливішою цінністю [3].

Важливо зазначити, що однією з найважливіших умов членства у Світовій організації торгівлі є надання всім охочим вступити в міжнародний обмін однакових умов. Більшість нетарифних обмежень порушують це базове правило.

Отже, можна зробити висновок, що існує багато інструментів встановлення обмежень міжнародної торгівлі, які мають різну природу та по-різному впливають як на економіку так і на імідж країни, яка їх використовує.

#### Висновки

У ході дослідження була підтверджена думка багатьох вчених-економістів, що обмеження міжнародної торгівлі мають негативний вплив на розвиток світової економіки. Також було виявлено, що аргументи, які використовують для встановлення бар'єрів у міжнародній торгівлі мають штучну природу та можуть бути необ'єктивними. Існує багато інструментів встановлення цих бар'єрів, більшість з яких мають негативний вплив на міжнародні відносини в політичному плані і мінімізуються через участь країни в інтеграційних об'єднаннях або різних міжнародних організаціях.

Після проведення аналізу можна зробити висновок, що відмова або зменшення обмежень міжнародної торгівлі матимуть наступні наслідки:

- Збільшення конкуренції на національному ринку, що приведе до зменшення загального рівня цін та підвищення якості продукції;
- Підвищення рівня зайнятості, збільшення конкуренції на ринку праці;
- Збільшення доходів населення через нижчі ціни та додаткові робочі місця;
- Наповнення державного бюджету податками зі збільшених доходів населення та нових надходжень капіталу, яке покритиме втрати бюджету від зняття тарифів;
- Загальний підйом економіки через вільну дію ринкових механізмів;
- Поява можливості у населення вільно обирати потрібні товари та послуги без зайвих бар'єрів та інші наслідки.

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Международная экономика: Учебник / Ю.В. Макогон [и др.]; под ред. Ю.В. Макогона. – Донецк: ДонНУ, 2012. – 445 с.
2. Нетарифный протекционизм у країнах ЄС та Україні / Т. М. Мельник, К. С. Пугачевська // Бізнес Інформ. - 2014. - № 1. - С.20-27.
3. Олефіренко В. В. Нетарифні методи міжнародної торгівлі: сутність і класифікація // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2009. — № 5 (146). — С.15–20.
4. Офіційний сайт ЮНКТАД [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unctad.org/>
5. Фридман М., Фридман Р. Свобода вибирати: Наша позиція /Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2007. — 356 с.